

بررسی طرح و نقش فرش بیجار در عصر معاصر

چکیده

فرش بیجار از دیرباز به دلیل استحکام و تراکم بالای بافت، دارای شهرت جهانی بوده است. این فرش در دوره قاجار دوباره احیا و شروع به شکوفایی نمود. دستیابی به یک شناخت کلی از فرش بیجار، مستلزم شناخت طرح‌های آن است؛ انواع طرح‌های فرش این منطقه عبارتند از: ماهی، مینا خانی، سمنبر خانوم، لچک ترنج، اسلیمی دهن اژدری، گلدانی، گل و بلبل، باغی، بید مجنون، دارو گل، شکارگاه، گل‌فرنگ و گل‌فرنگ مستوفی که برخی از این طرح‌ها همچون بید مجنون و باغی دیگر در این منطقه بافته نمی‌شود. مهمترین محور این مقاله معرفی فرش بیجار در عصر حاضر و دستیابی به شاخصه‌های طرح و رنگ آن در دوره معاصر است. در این تحقیق که با تکیه بر مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی انواع طرح‌های فرش بیجار در دوره معاصر جمع‌آوری و مورد مطالعه قرار گرفته است. همخوانی این طرح‌ها با فرهنگ بومی و سنتی و سلیقه مردم این منطقه مورد بررسی قرار گرفته است. با گذشت زمان، عدم رعایت اصول طراحی در فرش به نوعی با فرهنگ این منطقه عجین شده و اکنون این بدعت در میان قالیبافان مورد پذیرش قرار گرفته است. انواع رنگ در فرش‌های این منطقه متأثر از فرهنگ مردم منطقه است و با عقاید آنها سازگاری دارد. حضور طرح‌های جدید و استقبال از آنها در بین مردمان منطقه به جهت تناسب آنها با سلیقه آنان بوده است.

اهداف پژوهش:

۱. شناخت فرش‌های معاصر بیجار و انواع طرح و نقش‌های متنوع فرش در این منطقه.
۲. شناخت ساختار طرح‌های فرش معاصر بیجار از طریق تطابق آنها با اصول طراحی سنتی.

سؤالات پژوهش:

۱. ویژگی‌های طرح‌های فرش بیجار چیست؟
۲. شاخصه‌های رنگ‌بندی فرش در منطقه بیجار چیست؟

کلیدواژه‌ها: فرش بیجار، طراحی فرش، ساختارشناسی، طرح، رنگ.

مقدمه

شهرت و آوازه جهانی دستبافته‌های ایران را باید مدیون طرح و نقش آن دانست. طرح‌ها و نقش‌ها در طی قرون و اعصار از نسلی به نسلی دیگر منتقل شده و بر روی دستبافته‌ها نقش بسته‌اند. در این میان جنبه‌های هنری فرش دستباف ایران، که نمود کاملی از هنر ملی این سرزمین به شمار می‌رود، اغلب حول طرح و نقش زیبای آن مورد مطالعه قرار می‌گیرد. این نقوش در بستر زمان دچار تغییراتی شده و یا به همان صورت به نسل بعدی منتقل و در کانون‌های مختلف بافندگی ایران همیشه مورد استفاده قرار گرفته است. بیجار شهر کوچکی در استان کردستان، واقع در غرب ایران است و به عنوان یکی از مهمترین کانون‌های فرش‌بافی است که به داشتن فرش‌های محکم و دارای تراکم بافت شهرت دارد. شناخت فرش بیجار مستلزم شناخت طرح‌های آن است؛ انواع طرح‌های فرش این منطقه عبارتند از: ماهی، میناخانی، سمنبرخانوم، لچک ترنج، اسلیمی دهن / اژدری، گلدانی، گل و بلبل، باغی، بید مجنون، دارو گل، شکارگاه، گل‌فرنگ و گل‌فرنگ مستوفی که برخی از این طرح‌ها همچون بید مجنون و باغی دیگر در این منطقه بافته نمی‌شود. شناخت دقیق این طرح‌ها مستلزم داشتن دانش و ابزار مناسب با آن است، و از سوی دیگر در مورد شاخصه‌های رنگی آن نیز باید اطلاعات لازم را در دست داشت. اما اهمیت و ضرورت این تحقیق آشنایی با فرش‌های بیجار و شناخت طرح‌های زیبای آن است؛ برای دستیابی به این شناخت از منابع مکتوب و میدانی بهره گرفته شد تا طرح‌های فرش در منطقه بیجار مشخص گردد.

در این تحقیق طرح‌های مورد استفاده در این منطقه مورد تجزیه و تحلیل واقع شده است و از جمله این یافته‌ها می‌توان به رعایت اصول طراحی در فرش معاصر بیجار اشاره نمود. در حوزه میدانی تحقیق، با دو تن از کارشناسان طراحی این قسم فرش مصاحبه و از دانش آنان بهره‌گیری شده است. سعید رونقیان تبریزی، محقق و پژوهشگر فرش دستباف و بافته‌های سنتی و خانم نسرين خدابنده‌لو یکی از طراحان جوان و با آتیه بیجاری است که هم اکنون با شرکت جابر نیا در بیجار همکار هستند و شراکت دارند.

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحریر درنیامده است لذا نگارندگان برآنند تا با تکیه بر نمونه‌های موجود بررسی مختصات فرش بیجار در دوره معاصر بپردازند. پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر مشاهده میدانی طرح‌های موجود و بررسی دقیق داده‌های منابع کتابخانه‌ای به بررسی این مقوله بپردازد.

نتیجه‌گیری

در این تحقیق ضمن شناسایی و معرفی طرح و نقش فرش بیجار، به بررسی منشأ این طرح‌ها و همچنین به بررسی زیباشناسی و ساختارشناسی این فرشها پرداخته شد. نقوش و طرح‌های مورد استفاده بیجار به عنوان جزیی از نقوش و طرح‌های قدیمی ایران از نسلی به نسل دیگر انتقال یافته است اما در دوره معاصر تغییر در اندیشه و سلیقه مردم، تغییر و تحولات بازار و تغییر ذائقه بازار نیز بر این طرح‌ها تأثیر گذاشت. برخی دیگر حتی با داشتن مغایرت با اصول طراحی سنتی هنوز هم ماندگار هستند. فرش بیجار از لحاظ زیبایی‌شناسی تا جایی که به سنت‌ها آسیبی نرسد اصول طراحی را رعایت نموده اما حاشیه‌ها در بیجار کمی تا اندکی دچار عدم تناسب بوده و گوشه‌سازی‌ها دچار مشکل می‌باشد. با این اوصاف طرح و نقش فرش بیجار با فرهنگ مردم این منطقه عجین شده و مورد پسند آنها می‌باشد.

منابع و مأخذ:

آذرباد، حسین. (۱۳۸۱). حشمتی رضوی، فضل‌الله، فرشنامه ایران، پژوهشگاه، تهران.
ادواردز، سیسیل و صبا، مهین دخت. (۱۳۸۶). قالی ایران، فرهنگسرا، تهران.
به آذین، م. (۲۵۳۶). قالی ایران، چاپخانه سپهر وابسته به انتشارات فرانکلین، تهران.
پرهام، سیروس. (۱۳۸۷). دستبافته‌های عشایری و روستایی فارس، جلد دوم، امیرکبیر، تهران.
پوپ، آرتور آبراهام و فیلیس، آکرمن، سرویراستار سیروس پرهام. (۱۳۷۸). سیری در هنر ایران، جلد ششم، انتشارات علمی فرهنگی، تهران.
خدابنده لو، نسرین. راهنمای حوزه میدانی و همکاری آرشیوی.
دانشگر، احمد. (۱۳۷۶). فرهنگ جامع فرش یادوار، یادواره اسدی، تهران.
رونقیان تبریزی، سعید. راهنمای حوزه میدانی و همکاری آرشیوی
عمید، حسن. (۱۳۷۸). فرهنگ لغت عمید، جلد اول، چاپ ششم، انتشارات امیرکبیر، تهران.
نصیری، محمدجواد. (۱۳۷۴). سیری در هنر قالیبافی ایران، پرنک، تهران.
نصیری، محمدجواد. (۱۳۸۲). فرش ایران، پرنک، تهران.
هانگلدین، آرمن. (۱۳۷۵). قالی‌های ایرانی، ابراهیمی، اصغر، یساولی، تهران.
یساولی، جواد. (۱۳۷۰). مقدمه‌ای بر شناخت قالی ایران، انتشارات فرهنگسرا، تهران.
یساولی، جواد. (۱۳۷۰). قالی و قالیچه‌های ایران، یساولی، تهران.
وکیلی، ابوالفضل. (۱۳۸۲). شناخت طرح‌ها و نقشهای فرش ایران و جهان، نقش هستی، تهران.

فهرست تصاویر

تصویر شماره ۱ و ۲ و ۳ و ۴.....ص ۸ منابع میدانی (سرکار خانم خدابنده لو)

طرح شماره ۱ و ۲ و ۳.....ص ۸

تصویر شماره ۵ و ۶ و ۷ و ۸ و ۹.....ص ۹ منابع میدانی (سرکار خانم خدابنده لو).

تصویر شماره ۱۰ و ۱۱ و ۱۲.....ص ۱۰ منابع میدانی (جناب استاد رونقیان)

طرح شماره ۴.....ص ۹

تصویر شماره ۱۳ و ۱۴.....ص ۱۱ منابع میدانی (جناب استاد رونقیان)

تصویر شماره ۱۵ و ۱۶ و ۱۷.....ص ۱۲ منابع میدانی (جناب استاد رونقیان)

تصویر شماره ۱۸ و ۱۹ و ۲۰.....ص ۱۳ منابع میدانی (جناب استاد رونقیان)

تصویر شماره ۲۱ و ۲۲ و ۲۳.....ص ۱۴ منابع میدانی (جناب استاد رونقیان)

تصویر شماره ۲۴ و ۲۵ و ۲۶.....ص ۱۵ منابع میدانی (سرکار خانم خدابنده لو)

تصویر شماره ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ و ۳۰.....ص ۱۶ منابع میدانی (سرکار خانم خدابنده لو)